

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

НАУКОВИЙ
ПОТЕНЦІАЛ
ДОСЛІДНИКА:
ФІЛОЛОГІЧНІ ТА
МЕТОДИЧНІ
ПОШУКИ

2020

Збірник наукових праць
викладачів і студентів

Випуск VIII

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

**НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОСЛІДНИКА:
ФІЛОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПОШУКИ**

Збірник наукових праць викладачів і студентів

ВИПУСК VIII

ГЛУХІВ
2020

УДК: 811 (082), 372, 378

Н 34

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (Протокол № 7 від 26 лютого 2020 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Бикова Т. В.** – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
- Гоголь Н. В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України

Н 34 Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки: зб. наукових праць викладачів і студентів [випуск 8] / відп. редактор В. А. Каліш. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2020. 340 с.

Збірник містить статті, у яких викладені результати науково-дослідної роботи студентів і викладачів з актуальних питань лінгвістики і лінгводидактики, української мови та літератури, методик навчання, зарубіжної літератури. У випуску подано статті учасників Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (19–20 лютого 2020 р.).

© Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2020

ISBN 978-966-376-074-2

РОЗДІЛ 3.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ І ЗАВДАНЬ
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИМОГ

УДК 373.3.016:003

Лариса Мельник, Ольга Джус

ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДЛЯ
ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті досліджується взаємозв'язок між розвитком пізнавального інтересу й підвищенням пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови. Стверджується, що пізнавальний інтерес є внутрішньою рушійною силою розвитку дитини, її пізнавальної активності.

Ключові слова: інтерес, етапи розвитку інтересу, пізнавальний інтерес, пізнавальна активність, молодший школяр, навчальна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування пізнавального інтересу – необхідна умова шкільного навчання. Інтерес образно порівнюють із каталізатором, який полегшує та прискорює розумові реакції, з ферментом, що дає змогу учням асимілювати основи наук.

З перших днів дитини у школі треба вірити в розум дитини, її можливості, право здобувати знання з радістю. Розвиток психологічних чинників навчальної успішності, внутрішні функціональні зміни у структурі пізнавальної сфери учня, зокрема його пізнавальна активність у навчальній діяльності, залежать від ефективності розвитку пізнавальних інтересів молодшого школяра. У зв'язку з цим виникає потреба в теоретичному обґрунтуванні взаємозв'язку між розвитком пізнавального інтересу й підвищенням пізнавальної активності учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічний аспект проблеми формування пізнавальної активності й самостійності учнів представлений у наукових працях В. Ананьєва, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, Н. Менчинської, С. Рубінштейна, Н. Талізіної та ін. У педагогіці й лінгводидактиці значний внесок у реалізацію проблеми принципів, методів і форм навчання, вивчення сутності пізнавальної активності, інтересу й потреб зробили Ю. Бабанський, О. Беляєв, І. Лернер, М. Махмутов, О. Савченко, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін. Проблема розвитку пізнавальної активності розкрита в дисертаційних дослідженнях М. Антонока, Н. Бойко,

В. Корнєєва, В. Лозової, В. Пилипчака, В. Смагіна, Т. Форостюк, Т. Шамової, В. Шморгуна та ін.

Мета нашої статті – з'ясувати значення розвитку пізнавального інтересу для підвищення пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо, як у психолого-педагогічній літературі розкривається природа інтересу, тобто його сутність, структура, взаємозв'язки з окремими компонентами навчального процесу.

Інтерес – це вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до відповідних видів людської діяльності. Тут виступають в єдності об'єкт інтересу, що має захоплюючі, привабливі сторони, і суб'єкт, для якого ці сторони життєво важливі [5].

Відомо, що інтерес є певною формою зв'язку між потребами особистості та засобами їх задоволення. Він не є вродженою властивістю особистості й обумовлений впливом на людину навколишньої дійсності, тобто носить соціальний характер. Різноманітність предметного світу, в якому живе людина, викликає в неї різні інтереси, розвиток і формування яких відбувається в процесі різних видів діяльності: ігрової, навчальної, трудової, громадської.

Інтерес як дуже складна і вагома для особистості категорія має багато тлумачень, як-от: вибіркова спрямованість людини, її уваги (Т. Рибо, Н. Добринін), її думок, помислів (С. Рубінштейн); прояв розумової та емоційної активності (Е. Строні, С. Рубінштейн); активатор різноманітних почуттів (Д. Фрейд); структура, що складається з потреб (Ш. Бюлер); активно-пізнавальне (В. Мясичев, В. Іванов), специфічне ставлення особистості до об'єкта, викликане усвідомленням його значення та емоційною привабливістю (О. Ковальов) [1, с. 33].

У педагогіці розрізняють чотири якісні *етапи розвитку інтересу*: зацікавленість, допитливість, пізнавальний інтерес, теоретичний інтерес. Усі ці етапи змінюються, взаємопроникають, пов'язуються між собою, часом співіснують у єдиному процесі засвоєння знань, пізнанні нового [1, с. 34].

Важливою складовою загального феномена «інтересу» є пізнавальний інтерес, який відноситься до різних сторін пізнавальної діяльності.

Пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності [1, с. 33].

Поняття «пізнавальний інтерес» науковці тлумачать по-різному: спонування до діяльності, мотивація діяльності (М. Беляєв); інтерес,

збуджений змістом, який викликає бажання пізнати те, що невідомо учневі (Г. Ващенко); потреба у збагаченні розуму й серця; так закріплюється допитливість і перетворюється у схильність до знань (Н. Новіков); особлива вибіркова спрямованість особистості на процес пізнання; це взаємодія інтелекту і вольових процесів (Л. Лохвицька); інтерес, що виникає на основі потреби щось знати (А. Ковальов).

Формування пізнавальних інтересів – це тривалий процес. Він потребує певних умов і залежить від педагогічного керівництва, від правильного встановлення органічної єдності системи науки, системи пізнання цієї науки та системи її викладання в школі. Учні здобувають дієві знання тоді, коли під керівництвом учителя активно, з інтересом працюють над джерелами знань.

Процес формування пізнавального інтересу здійснюється в декілька етапів: 1) підготовка ґрунту для появи пізнавального інтересу (створення умов, що сприяють виникненню потреби в знаннях і відповідному виді діяльності); 2) формування позитивного ставлення до навчального предмету і діяльності; 3) організація діяльності, у якій формується справжній пізнавальний інтерес [1, с. 35]. Про це має пам'ятати учитель початкових класів, формуючи пізнавальний інтерес учнів на уроках української мови.

Першою умовою формування інтересу є розуміння школярем змісту і значення виучуваного. Для цього педагог повинен визначити, в чому він має сьогодні переконати учнів, як розкрити їм знання цього питання зараз і в найближчій для дітей перспективі. Друга важлива умова формування інтересу – це наявність нового як у змісті виучуваного, так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому самому пізнавальному рівні: треба розширювати горизонти пізнання учнів, відшукувати в добре відомому питанні нове, раніше не відоме, але істотне для глибшого розуміння матеріалу. Третя умова формування інтересу – це емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобуті на уроках української мови знання викликали в особистості емоційний відгук, активізували моральні, інтелектуальні та естетичні почуття. Четверта умова виховання інтересу – це наявність оптимальної системи тренувальних творчих вправ і пізнавальних завдань до відповідної «порції» програмного матеріалу [5].

У навчальному процесі вчитель постає насамперед як організатор і керівник пізнавальної діяльності дітей. Він створює умови, за яких школярі можуть найбільш раціонально і продуктивно розвивати пізнавальні процеси, зокрема пізнавальний інтерес і пізнавальну активність. Урок є основною ланкою процесу розвитку пізнавального інтересу й підвищення пізнавальної активності молодших школярів. На цьому наголошують методисти початкового навчання Т. Кравченко [3], В. Майборода, З. Друзь [4] та інші.

Цінність уроку частіше всього визначають через *активність учнів*, яка, на думку Б. Єсіпова, «означає свідоме, вольове, цілеспрямоване виконання розумової чи фізичної роботи, необхідної для оволодіння знаннями, уміннями, навичками, включаючи користування ними в подальшій навчальній роботі та практичній діяльності» [2, с. 67].

Розвиток пізнавальної активності є необхідним для сприйняття краси й витонченості суджень, чіткого, вичерпного, лаконічного висловлення думок; для формування вмінь абстрагувати, зосереджуватися на структурі своєї думки, розвитку здатності до творчого мислення, знаходження оптимальних шляхів вирішення проблем. Підвищення пізнавальної активності учня – актуальна проблема, яку має розв'язати кожний учитель, який працює над побудовою навчально-виховного процесу на основі особистісного підходу до молодшого школяра. Але пізнавальна активність неможлива без сформованості розумових дій, що є основою розвитку мовлення та мислення й умовою загального розумового розвитку учнів.

Висновки дослідження. Таким чином, пізнавальний інтерес – це сплав важливих для розвитку особистості молодшого школяра психічних процесів. Інтелектуальна, вольова й емоційна сторони пізнавального інтересу складають єдине взаємопов'язане ціле. Ядром пізнавального інтересу є розумові процеси.

Пізнавальний інтерес є внутрішньою рушійною силою розвитку дитини, її пізнавальної активності. Для формування інтересу учнів початкових класів до вивчення української мови важливе значення має форма викладу матеріалу вчителем. Уроки, у процесі яких говорить педагог, а учні пасивно слухають, не сприяють виробленню у школярів глибокого й стійкого інтересу до знань. А уроки, під час яких забезпечуються широкі можливості для вияву активності й самостійності учнів, великою мірою стимулюють розвиток пізнавальних інтересів. Від інтересу залежить не тільки пізнавальна активність і продуктивність оволодіння знаннями та способами пізнавальної діяльності, але й загальний тонус всієї навчальної діяльності з її соціальним змістом і установками.

Перспективи подальшої наукової роботи вбачаємо у визначенні педагогічних умов і засобів розвитку пізнавального інтересу й активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів на уроках української мови.

Література

1. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. *Наукові записки НаУКМА*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2014. Т. 162. С. 32–38.

2. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. М.: Педагогика, 1961. 299 с.
3. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності й самостійності учнів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2001. № 5. С. 12–15.
4. Майборода В., Друзь З. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів. *Початкова школа*. 1998. №6. С. 10–11.
5. Шукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М.: Педагогика, 1988. 208 с.

Larysa Melnyk, Olha Dzhus. The importance of developing the cognitive interest in enhancing the junior schoolchildren's cognitive activity in the Ukrainian language lessons

Abstract. *The article examines the relationship between the development of cognitive interest and the increase of junior schoolchildren's cognitive activity in the Ukrainian language lessons. The authors argue that cognitive interest is the internal driving force of the child's development and cognitive activity.*

Key words: *interest, stages of developing the interest, cognitive interest, cognitive activity, junior schoolchildren, educational activity.*

УДК 37.02:373

Світлана Цінко

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ
ОСНОВНИХ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**

Статтю присвячено аналізу впливу критичного мислення на формування основних освітніх компетентностей (предметних і ключових) здобувачів освіти. Проаналізовано основні дослідження, присвячені розвитку критичного мислення учнів та його роль у формуванні освітніх компетентностей.

Ключові слова: критичне мислення, компетентність, предметні компетентності, ключові компетентності, здобувачі освіти, освітній процес.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні заклади освіти орієнтовані на підготовку освіченої й самодостатньої особистості, яка може реалізувати себе в суспільстві, уміє знаходити вихід зі складних ситуацій, здатна до мобільності та конкурентоспроможності, прагне стати професіоналом своєї справи.

Відтак необхідними умовами для досягнення бажаного результату є вдосконалення форм організації освітнього процесу, підвищення ефективності навчання, створення необхідних умов для розвитку та